

CZU: 39:37.034+373.24

DOI: 10.36120/2587-3636.v25i3.84-91

ABORDĂRI ALE EDUCAȚIEI MORALE POPULARE ÎN PREȘCOLARITATE DIN PERSPECTIVĂ FOLCLORICĂ

Tatiana CRÎJANOVSCI, doctorandă UST

<https://orcid.org/0000-0001-7170-6930>

Natalia STAFIU, doctorandă, UST

<https://orcid.org/0000-0002-1789-9273>

Nicolae SILISTRARU, dr. hab., prof. univ., UST

<https://orcid.org/0000-0001-9469-4434>

Rezumat. Cele două laturi ale educației morale, conștiința și conduita, se interconstruiesc și se completează reciproc, formarea uneia neputându-se realiza independent de cealaltă. Elementele conștiinței morale orientează și stimulează conduita morală, iar aceasta, la rândul ei, valorifică asemenea elemente, integrându-le în deprinderi, obișnuințe și trăsături de voință și caracter.

Cuvinte cheie: folclor, tradiție, educație morală, conștiință morală, conduită morală, preșcolar.

APPROACHES TO POPULAR MORAL EDUCATION IN PRESCHOOL FROM A FOLKLORE PERSPECTIVE

Abstract. The two sides of moral education, consciousness, and conduct, are and complement each other, the formation of one cannot be achieved independently of the other. The elements of moral consciousness guide and stimulate moral conduct, and this, in turn, capitalize on such elements, integrating them into habits, habits, and traits of will and character.

Keywords: folklore, tradition, moral education, moral conscience, moral conduct, preschool.

Cuvântul „tradiție” prin definiție, *înseamnă ansamblul valorilor, concepțiilor, obiceiurilor sau credințelor care se păstrează în cadrul unui popor sau chiar la nivelul umanității întregi din generație în generație. întotdeauna, dincolo de mărturiile scrise care s-au păstrat, au existat diferite credințe sau obiceiuri păstrate doar prin viu grai [1, p.11].*

Sfânta Tradiție sau Sfânta Predanie este învățătura dată de Dumnezeu prin viu grai Bisericii. De altfel, Mântuitorul Hristos nu a scris niciodată nimic, dar cu toate acestea, învățăturile Sale s-au păstrat până astăzi; ele au fost apoi fixate în scris de către Sfinții Apostoli, care au fost martori direcți ai evenimentelor.

Obiceiurile: formează un mecanism activ al vieții sociale, un mecanism creator și păstrător de ordine, un mecanism creator de cultură. Prin aceasta, ele se deosebesc de celelalte categorii ale folclorului: de basme, de cântecele epice și chiar de cele lirice care vorbesc mai mult despre situațiile în care se găsește omul, despre anumite întâmplări ale vieții sociale, relatează ca texte în sensul propriu al cuvântului, pe când obiceiurile ne apar ca acte ale mecanismului social.

Obiceiul cuprinde:

- *„ansamblul manifestărilor folclorice legate de un anumit eveniment sau de o anumită dată. Ceremonia este o parte a obiceiului constituită dintr-o secvență*

organizată de acte solemne, îndătinate, cu conotații primordiale de bună-cuviință. Ritul *este acel element al obiceiului în care intervin reprezentările mitologice care se plasează deci, la nivelul sacrului, în virtutea credințelor vechi ale mediilor folclorice*. În comunitățile românești, obiceiul era o manifestare folclorică îndatinată pe care o colectivitate dată o repeta cu regularitate la același prilej, socotind-o obligatorie. *Obiceiurile sunt, în cea mai mare parte, transmise prin tradiție*. Ele au fost supuse unui continuu proces de adaptare la noi contexte socio-culturale și aceasta le-a asigurat trăinicia. Dar colectivitățile umane pot să creeze și creează obiceiuri noi. Obiceiurile au contribuit în trecut la închegarea unei colectivități, la păstrarea formelor tradiționale de viață” [8, p.68];

- *are un caracter colectiv și general, colectivitățile tradiționale aveau tendința de a păstra obiceiurile*. Ele erau stăpânite de acea „forță a păstrării” despre care vorbește marele teoretician al obiceiurilor, folcloristul Paul Sartori. Această forță a făcut ca anumite obiceiuri să se păstreze chiar și după ce și-au pierdut sau și-au schimbat sensul.

Obiceiul Sânzienelor sunt „reprezentări fantastice în alaiul - Sânzienii sau - Drăgaiceii, zeiță agrară celebrată la solstițiul de vară, când se pârguiesc lanurile de grâu și înfloresce planta ce-i poartă numele (Sânziana sau Drăgaica). **Sânzienele** sunt divinități nocturne (lunare) care apar numai în cete, de obicei în număr fără soț. Ele ar fi zâne sfinte sau fecioare frumoase răpite de zmei și ținute în palate ferecate, ascunse prin păduri neumbrate de picior de om. În noaptea de **Sânziene** (23/24 iunie), în timp ce umblă pe Pământ sau plutesc în aer, cântă și dansează, împart rod holdelor și femeilor căsătorite, înmulțesc păsările și animalele, stropesc cu leac și miros florile, tămăduiesc bolile și suferințele oamenilor, apără semănăturile de grindină și vijelii. Spre deosebire de - Iele și -Rusalii, care sunt Zânele Rele, **Sânzienele** sunt Zânele Bune. În sud-estul României **Sânzienele** sau Drăgaicele sunt fetele necăsătorite care împlinesc ceremonialul nupțial al zeiței agrare, cunoscut sub numele de - Dansul Drăgaiceii” [5, p.178].

Practica educațională și pedagogia populară a românilor sunt componente esențiale ale culturii lor pentru că tocmai pe această cale s-a perpetuat și îmbogățit *specificul național și conștiința națională* (Gh. Volcov, S. Stoian, P. Alexandru, S. Cibotaru, N. Băieșu, A. Tănase, D. Salade, N. Constantinescu, A. Dobre, N. Silistraru, S. Cemortan, S. Baci, I. Avraam, S. Golubițchi, C. Gheorghiuță). Fără a considera *pedagogia populară* ca un sistem constituit după toate rigorile științei contemporane, *putem afirma că pedagogia populară românească este totuși, în articulațiile ei, un sistem*. Educația tradițională, populară s-a adunat într-o concepție, cu permanențele și dinamismul ei, și aceasta este ceea ce am putea numi pedagogie tradițională, teoria educațională a tradiției însăși.

Actualitatea pedagogiei populare se manifestă prin faptul că:

- identitatea națională a omului o precedă pe cea universală. Copilul dobândește mai întâi *conștiința apartenenței la familie*, la grup, la comunitatea locală și, prin

acestea, la națiune și *mai apoi pe cea a apartenenței la umanitate*;

- tradițiile populare în general, în mod deosebit cele de natură pedagogică, au valențe formative care acționează spontan, dar care pot oferi conținutul orientărilor axiologice la copiii școlari și, în foarte mare măsură, pot fi sursă de inspirație pentru învățătoare privind metodele de educație axiologică, de unde decurg:
 - posibilitatea și necesitatea valorificării experienței populare pentru educația frumosului la copii;
 - necesitatea de a focaliza influențele educative de formare axiologică a copiilor exercitate empiric, de familie, comunitate locală, grupuri informale, prin activitatea organizată în școală în context etnopedagogic [1, p. 152].
- nivelul de dezvoltare a inteligenței copilului permite și impune intensificarea preocupărilor educative pentru educația morală;
- la această vârstă, copilul are capacitatea de a-și forma reprezentări despre lucruri, fapte, evenimente pe care nu le poate percepe direct în cadrul socializării;
- copilul are o receptivitate sporită, în comparație cu perioada anterioară de vârstă, față de tot ceea ce-l înconjoară;
- copilul are o tendință accentuată de a-i imita pe cei mari;
- se multiplică și se diversifică relațiile sociale în care intră copilul odată cu frecventarea școlii;
- copilul străbate o perioadă de maximă socializare;
- copilul are disponibilitatea de a învăța reguli;
- preșcolăritatea este perioada educației prin dezvoltarea autocontrolului și formarea imaginii de sine;
- nivelul de dezvoltare generală a copilului permite formarea deprinderilor de igienă personală și a mediului ambiant, de comportare civilizată în relațiile cu ceilalți, a autonomiei în aceste domenii;
- copilul are capacitatea de a identifica *binele și răul, frumosul și urâtul* în situații concrete, ceea ce permite orientarea copilului spre generalizări privind valorile morale și estetice [1, p.153].

Premisele indicate sunt demersuri proiectate și *dorite, dar nu și realizate* în cadrul investigațional și experiential. Or, realitatea socială și educațională demonstrează că între valorile societății și valorile educației, ca finalități ale politicilor și practicilor educaționale, există *contradicții semnificative*, cum sunt:

- între *acceptarea* de către societate a *nonvalorilor* și tendința spre valori general umane, naționale, personale;
- între *potențialul valoric educativ al poporului* și *lipsa instrumentarului pedagogic de valorificare a acestui potențial*.

În intenția de a cerceta procesul de formare a educației morale la copii din perspectivă axiologică, am abordat așa obiective:

- analiza problemei educației morale a copiilor în literatura de specialitate;
- identificarea sistemului de valori *naționale perene* în educația morală la preșcolari prin valorificarea etnopedagogică;
- relevarea mijloacelor folclorice educației morale la preșcolari;
- elaborarea modelului pedagogic de educației morală a preșcolarilor din perspectivă folclorică;
- validarea experimentală a potențialului educației morale a preșcolarului [1, p.104].

Am considerat teoria valorilor ca mediator între cultură și educația morală a preșcolarilor, fapt ce ne-a permis determinarea unor repere de corelare între valori - educație morală - factori ai educației morale cum sunt modalitățile de transmitere la copii a valorilor folclorului, rolul familiei în promovarea tradițiilor naționale, formarea orientărilor axiologice ca premisă a formării conștiinței morale, valorile folclorice ca debut al formării personalității preșcolarului [6].

Întrucât folclorul și tradițiile de familie au o contribuție însemnată în educația morală al preșcolar, am abordat aceste producții culturale prin prisma rolului lor educativ. Am insistat asupra necesității de a sensibiliza copiii și a-i introduce într-o formă accesibilă *în lumea valorilor* prin intermediul creațiilor *populare* ale folclorului românesc.

Elaborarea unor modele pedagogice ale educației morale la preșcolari din perspectiva folclorică răspunde imperativului de includere a demersului instructiv-educativ în ansamblul de valori ce se cer promovate de instituția preșcolară prin activitatea educativ-formativă [8].

Obiective ale procesului de formare la copii a conștiinței morale din perspectivă folclorică

✓ *Cunoașterea și respectarea normelor de comportare în societate; educarea abilității de a intra în relații cu ceilalți.*

Obiectiv de referință: copilul să cunoască și să respecte normele necesare integrării în viața socială prin frumos din perspectiva educației populare care conduc la comportamentele preșcolarului orientate:

- să accepte și să respecte regulile de conviețuire în grup conform tradițiilor naționale;
- să colaboreze cu colegii în realizarea unor activități în comun;
- să cunoască și să respecte cerințele de adresare față de alții, să răspundă dacă cineva i se adresează (*învață și să ascuți, nu numai să vorbești*);
- să cunoască și să respecte cerințele de politețe: salut, rugămintă, mulțumire (*Bună ziua căciulă, că stăpânul n-are gură*);
- să respecte dreptul celuilalt la opinie și la cuvânt (*dreptate poate avea și altul, nu numai tu*);

- să se comporte prietenos, fără violență fizică sau verbală (*cine seamănă vânt, culege furtună*);
- să cunoască și să respecte regulile de igienă și securitate personală, a locuinței și mediului natural apropiat;
- să învețe să aștepte într-o situație dată (*cu răbdarea, treci marea*);
- să accepte și să ofere sprijin (*prietenul la nevoie se cunoaște*);
- să dobândească autonomie în activitatea cotidiană [7].

✓ *Educarea trăsăturilor de voință și caracter și formarea unei atitudini pozitive față de sine și față de ceilalți ca o relație a frumosului.*

În acest context trebuie copilul să poată aprecia în situații concrete unele comportamente și atitudini în raport cu norme prestabilite și cunoscute; să trăiască în relațiile cu ceilalți stări afective pozitive, să manifeste înțelegere și toleranță, să învețe frumosul vieții ca un fenomen al educației permanente ce conduc la următoarele compartimente:

- să-și evalueze comportamentul în raport cu normele de conviețuire socială (*spune-mi cu cine te întâlnești, ca să-ți spun cine ești*);
- să-și aprecieze comportamentul în raport cu persoane și situații cunoscute (*bine faci, bine primești*);
- să-și adapteze comportamentul la diferite situații (*în fața înțeleptului să ascuți, nu să vorbești*);
- să conștientizeze consecințele pozitive și negative ale actelor sale de comportament asupra sa și asupra celorlalți (*După faptă, și răsplată*);
- să ducă la bun sfârșit un lucru început, să persevereze (*Cu răbdarea treci marea*);
- să-și respecte promisiunile făcute față de alții (*Cuvântul dat, jurământ curat*);
- să manifeste toleranță față de copiii aparținând altor etnii sau culte religioase (*Omu-i om după purtare, nu după căciulă*);
- să ajute la buna desfășurare a activității din familie și din grădiniță (*Mai multe mâini fac mai mult decât două*).

✓ *Dezvoltarea capacității de cunoaștere și înțelegere a mediului înconjurător, formarea atitudinii pozitive față de mediul natural prin:*

Obiective comportamentale:

- înțelegerea a esența deosebirii dintre om și animale (*Omu-i om ca să muncească, vita-i vită ca să pasca*);
- recunoașterea diferitor plante și animale din flora, respectiv, fauna locului;
- recunoașterea fi a formelor de relief din zonă;
- recunoașterea principalelor lucrări de îngrijire, recoltare și prelucrare a plantelor de cultură; să cunoască și să respecte normele de comportament civilizate, ecologic și să ia atitudine față de încălcarea de către alți copii a normelor de protecție a mediului;
- să adopte comportamente de menținere a sănătății proprii și a mediului ambiant [9].

✓ *Cunoașterea unor elemente de istorie, geografie, religie care definesc portretul spiritual al poporului român.*

Formarea morală a personalității trebuie privită din punct de vedere al *unității dintre conștiință și conduita preșcolarului.*

În esență, educația morală urmărește realizarea următoarelor obiective: *formarea conștiinței și a conduitei morale.*

Formarea conștiinței morale:

Din punct de vedere psihologic, formarea conștiinței morale include două componente: *cognitivă și afectivă.*

Dimensiunea cognitivă a conștiinței se referă la informarea preșcolarului cu conținutul și cerințele valorilor, normelor și regulilor morale.

Cunoașterea de către elevi a sensului normelor și regulilor morale, a aspectelor concrete pe care le incumbă acestea se concretizează în: *formarea reprezentărilor morale; însușirea noțiunilor morale; formarea convingerilor morale; structurarea judecăților morale.*

- *Formarea reprezentărilor morale* apare ca reflectare sub formă intuitivă a caracteristicilor unui complex de situații și fapte morale concrete. Ele se formează în situații concrete în care este antrenat preșcolarul în familie, în grădiniță, în activitățile extradidactice.
- *Însușirea noțiunilor morale* prin generalizare și abstractizare. Noțiunea morală reflectă ceea ce este esențial și general unei clase de manifestări morale pe care o normă sau regulă morală le cuprinde, caracterul apreciativ exprimându-se în judecata morală.
- *Formarea convingerilor morale.* Numai cunoașterea moralei sociale nu este suficientă pentru a determina o conduită corespunzătoare.
- Cunoașterea trebuie să fie însoțită de *trăire afectivă* (emoții, sentimente etc.).

Afectivitatea reprezintă substratul energetic pentru ca aceste cunoștințe morale să se exprime în conduită. Dar nici cunoașterea, nici trăirea afectivă nu sunt suficiente pentru declanșarea actului moral. Pentru înlăturarea obstacolelor interne (interese, dorințe, anumite sentimente negative etc.) și a celor externe este nevoie de un efort de voință. Din fuziunea celor trei componente - cognitivă, afectivă și volițională - rezultă convingerile morale.

Convingerea morală este concomitent *rațională, afectivă și volițională.* *Convingerea rațională* presupune înțelegerea deplină a unor concepte, principii și norme morale de conducere în viață. Pentru a realiza această convingere se pot folosi cu succes procedeele care pornesc de la fapte concrete din viața zilnică, trăite sau imaginate de preșcolari. Se pot folosi și fragmente de lectură, povestirile corespunzătoare nivelului de dezvoltare, de înțelegere, din experiență al preșcolarului.

Convingerea afectivă se formează prin perceperea trăirilor emoționale, de regulă, a

sentimentelor altruiste ale altora față de noi, precum și prin trăirea de către noi a unor sentimente față de alții.

Convingerea volițională. Principiile, normele morale însușite corect, însoțite de sentimentele care le dinamizează trebuie să ducă la săvârșirea actului moral, la actele de voință, spre a forma și convingerea că se poate executa ceea ce „*mintea a înțeles și aprobat și inima a simțit și dorit*”.

- *Formarea judecăților morale* vizează capacitățile evaluative ale elevilor, puterea acestora de a surprinde substratul moral al unor situații concrete cu care ei înșiși se confruntă și deprinderea de a lua atitudine adecvată față de ele.
- *Adevăratul obiectiv al muncii educative*, în primul rând în educația morală, sunt *atitudinile*, structuri psihice integratoare, care joacă un mare rol în depășirea situațiilor atât de des întâlnite în practica educațională. Atitudinea reprezintă un factor major în educația morală.

✓ *Formarea conduitei morale*

Personalitatea umană se exprimă mai ales prin comportare. *Conduita morală* este obiectivarea conștiinței morale în fapte și acțiuni cu valoare de răspunsuri pentru situațiile concrete în care este pusă persoana umană și care îmbracă forma de *deprinderi și obișnuințe morale*.

Deprinderile sunt componente automatizate ale conduitei ce se formează ca răspuns la anumite cerințe care se repetă în condiții relativ identice. Formarea deprinderilor de comportare în acord cu normele morale este partea cea mai importantă a educației morale. Instituția preșcolară are obligația de a forma la preșcolari un număr de deprinderi morale: venirea la timp la școală, pregătirea conștiincioasă a lecțiilor, folosirea cu grijă a obiectelor, a clasei etc. tot atât de necesară este și formarea unor *obișnuințe morale*. *Obișnuințele* se formează ca și deprinderile, în urma repetării unei acțiuni, dar ele implică trebuința de a efectua acea acțiune în anumite condiții.

Formarea deprinderilor și obișnuințelor de comportare morală se poate realiza mai ales în copilărie și adolescență, când plasticitatea scoarței cerebrale este mai mare.

Analizând interacțiunea dintre educator și educat, vom putea desprinde câteva caracteristici:

- acțiunea educațională este, în esență, o relație dintre un subiect și un obiect în cadrul căreia subiectul urmărește o schimbare, o transformare a obiectului conform unui anumit scop axat pe un sistem de valori;
- interacțiunea între cei doi poli ai relației are un caracter activ și creativ, desfășurarea acțiunii este dinamică, toate componentele sale aflându-se în interacțiune și modificându-se de la un moment la altul, acțiunea educațională este subordonată unui ansamblu social, care reglează și direcționează sensul;
- relația care se stabilește între subiect și obiect este o relație socială și nu în

exclusivitate biologică. Sintetizând toate acestea am putea spune că educația este o activitate socială complexă, care se realizează printr-un lanț nesfârșit de acțiuni exercitate în mod conștient, sistematic și organizat, în fiecare moment un subiect individual sau colectiv, acționând asupra unui obiect individual sau colectiv - în vederea transformării acestuia din urmă într-o personalitate activă și creatoare, corespunzătoare atât condițiilor istorico-sociale prezente și de perspectivă prin transmiterea și asimilarea de valori.

Mai pe scurt, putem spune că educația este „procesul conștient dirijat, de formare a personalității cerute de orânduirea socială dată” [2, p.11].

„*Omul* moral apare, în concepția poporului, ca împlinire a destinului individual, premisă a armoniei sociale.” “Credincioșii au o morală simplă, pozitivă, o cuminenie înăscută, o cumsecădenie deasupra oricărui reproș, o omenie recunoscută. Virtuțile sunt practicate din convingere, păcatele sunt excepții condamnabile. O întreagă literatură folclorică scoate în evidență virtuțile și condamnă direct patimile în expresie lapidare și memorabile, adeseori gnomice. Fără teoretizare, selecția lor devine o morală de rând, succintă și eficace” [8].

Bibliografie

1. AVRAM, I. *Etnopedagogia aplicată: formarea orientărilor axiologice la preșcolari mari*. Cluj- Napoca: Eurodidact, 2006. 183 p.
2. BACIU, S. *Perspective curriculare etnopedagogice, În căutarea valorilor uitate*. Chișinău: Editura Univers pedagogic, 2007, p.104.
3. COJOCARU-BOROZAN, M.; MOCANU, M.; BĂLȚAT, L. *Valorile culturii emoționale reflectate în înțelepciunea popoarelor lumii*. Chișinău: Editura UPS „Ion Creangă”, 2014. 235p.
4. *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Academia română. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, Univers Enciclopedic, 1998.
5. GHINOIU, I. *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*. București: Editura fundației culturale române, 1997. 285 p.
6. PATRAȘCU, D. *Cuget și zbucium*. Ch., 2014. 267 p.
7. SILISTRARU, N.; GOLUBIȚCHI, S. Modalități de cunoaștere a copilului-preșcolar. În: *Revista educației timpurii și preșcolare din R.M.* Grădinița Modernă, 2015. p. 11-14.
8. SILISTRARU, N. *Этнопедagogика молдаван в контексте науки но и педагогике*. Кишинев, 1997, с.188.
9. STOIAN, S.; ALEXANDRU, P. *Pedagogie și folclor*. București: EDP, 1978.